

UDK: 069(091) (575.111)(043.3)

Nurullo TURSUNOV,
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti dotsenti, DSc
E-mail: nurullo2447603@gmail.com
Fahriddin YORMATOV,
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti dotsenti, t.f.n
Azamat ABDURAXMONOV,
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti dotsenti o'qituvchisi

TerDU dotsenti, t.f.d H.Xolmo'minov taqrizi asosida

CURRENT PROBLEMS OF MODERN MUSEOLOGY TODAY

Annotation

In this article, it is impossible to create the necessary conditions for the museums of Uzbekistan to get out of the mold of oldness and enter the path of new development without a thorough analysis of the path traveled by the museums of Uzbekistan from the early days of their establishment to the present day, without drawing the necessary conclusions. Analyzing these problems on the example of museums in Uzbekistan, determining the place of museums in each socio-economic structure and drawing the necessary conclusions by critically evaluating their activities, the information about the theoretical understanding of the development of modern museum work is presented based on archival materials and historical literature.

In the development of today's society, the complexity of the era, the enormous weight of its social problems show the urgency of searching for optimal options for preparing young people for independent life, and increasing the effectiveness of social education, reflected in the article.

Key words: exhibit, item, equipment, exposition, cultural, educational, building, city, historical heritage, monument, audience, local history.

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ МУЗЕОЛОГИИ СЕГОДНЯ

Аннотация

В данной статье невозможно создать необходимые условия для выхода музеев Узбекистана из шаблона старины и вступления на путь нового развития без тщательного анализа пути, пройденного музеями Узбекистана с самого начала. дней их создания и по сей день, не сделав необходимых выводов. Анализируя эти проблемы на примере музеев Узбекистана, определяя место музеев в каждой социально-экономической структуре и делая необходимые выводы путем критической оценки их деятельности, представлены сведения о теоретическом осмыслении развития современного музейного дела на основе архивные материалы и историческая литература. В развитии современного общества, сложность эпохи, огромная тяжесть его социальных проблем показывают актуальность поиска оптимальных вариантов подготовки молодежи к самостоятельной жизни, повышения эффективности социального воспитания, что отражено в статье.

Ключевые слова: экспонат, продукт, оборудование, экспозиция, культурно-просветительское, здание, город, историческое наследие, памятник, публика, география.

ZAMONAVIY MUZEYSHUNOSLIKNING BUGUNGI KUNDAGI DOLZARB MUAMMOLARI

Annotatsiya

Mazkur maqolada O'zbekiston muzeylarining tashkil topgan dastlabki davridan bugungi kunga qadar bosib o'tgan yo'lini chuqur tahlil etmasdan, zaruriy xulosalarni chiqarmasdan turib, ularni eskilik qolipidan chiqarib, yangi taraqqiyot yo'liga tushib olishi uchun zarur shart-sharoitlarni yuzaga keltirish mumkin emas. Ushbu muammolarni O'zbekistondagi muzeylar misolida tahlil qilish, muzeylarning har bir ijtimoiy-iqtisodiy tuzimda tutgan o'rnini aniqlash va faoliyatiga tanqidiy baho berish orqali zaruriy xulosalarni olish zamonaviy muzey ishi taraqqiyotini nazariy jihatdan anglashga xizmat qilishi to'g'risidagi ma'lumotlar arxiv materiallari va tarixiy adabiyotlarga asoslangan holda bayon etilgan.

Bugungi jamiyat taraqqiyotida davrning o'ta murakkabligi, uning ijtimoiy muammolarining salmog'i juda kattaligi yoshlarni mustaqil hayotga tayyorlab borishning optimal variantlarini qidirish, ijtimoiy tarbiyaning samaradorligini oshirish dolzarbligini ko'rsatishi kabi masalalar maqolada o'z aksini topgan.

Kalit so'zlar: eksponat, buyum, jihoz, ekspozitsiya, madaniy, ma'rifiy, bino, shahar, tarixiy meros, yodgorlik, tomoshabin, o'lkashunoslik.

Kirish. Dunyo mamlakatlari hozirgi davrda zamonaviy muzeylarni madaniy-tarixiy va tabiiy-ilmiy qadriyatlarini mushohada qilishga mo'ljallangan ijtimoiy axborot institutini o'zida namoyon etadi. Ular muzey ashyolarini axborot vositasida muhofaza qilish, to'plash va tarqatish, jamiyatning ma'naviy ehtiyojlarini qondirish uchun xizmat qiluvchi ixtisoslashtirilgan madaniy-ma'rifiy muassasalar hisoblanadi. Muzeylar nafaqat tabiat va

jamiyatning noyob va xilma-xil ashyolari xazinasini, balki muhim ilmiy, ma'rifiy-tarbiyaviy markazlari ham hisoblanadi[1].

Mamlakatimizda muzeylarning turlari va yo'nalishlarining soni ortib borgan sari, muzeylar faoliyatini rivojlantirish maqsadida o'lkashunoslik, san'at, adabiyot muzeylari bilan bir qatorda xotira-muzeylari, sohaviy muzeylar ham takomillashib bormoqda. Zero, bu borada

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev: "Buyuk tarixda hech narsa izsiz ketmaydi. U xalqlarning qonida, tarixiy xotirasida saqlanadi va amaliy ishlarida namoyon bo'ladi. Shuning uchun ham u qudratlidir. Tarixiy merosni asrab-avaylash, o'rganish va avlodlarga qoldirish davlat siyosatining eng muhim ustuvor yo'nalishlaridan biridir... Buyuk alloma va adiblarimiz, aziz-avlilyolarimizning bebaho merosi, yengilmas sarkarda va arboblarning jasoratini yoshlar ongiga singdirish, ularda milliy g'urur va iftixor tuyg'ularini kuchaytirishga alohida e'tibor qaratishimiz kerak"[2], deb ta'kidlab o'tgani fikrimizning yaqqol isbotidir. Muzeylar o'sib kelayotgan yosh avlodni ajdodlarning tarixiy an'analarga sadoqat, o'zbek xalqining yuksak maqsadlarini ishonch ruhida tarbiyalashda muhim o'rin tutadi. Bugungi kunda mazkur vazifalarni bajarilishida muzeylar alohida ahamiyat kasb etmoqda[3].

Muzeylar-tarixning sirli jihatlarini o'zida to'plagan holda turli xalqlarning ilmiy tafakkuri va madaniyatini, qadriyatlarini va ma'naviy qiyofasini tarannum etuvchi ma'rifiy maskan hisoblanadi. Demak, muzeylar turli mamlakatlarni, xalqlarni bir-birlariga yaqinlashtiruvchi mustahkam madaniy ko'prikdir. Shuningdek, muzeylar jamiyat a'zolarining ma'naviy va ilmiy dunyoqarashini yanada boyitish, insonlarni o'z vataniga bo'lgan sadoqatini shakllantirishda ham katta ahamiyat kasb etadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Tadqiqotchi Sh.Kasimovning fikricha, muzeyshunos xodimlarning yangicha tasavvurlariga muvofiq, muzeyning vazifalari faqat hodisa, jarayon, fakt va muzey predmetlari haqida ko'p bilim berishdan iborat emas. Balki, tomoshabinning sezgi-emotsional holatiga ham ta'sir etish, uni tarixiy muhitga olib kirish, uning tasavvurini ishga solish muzeylar faoliyatida madaniy-ilmiy konsepsiyasining asosiy vazifasidir. Muzeysga kelgan odam tarbiyaviy ta'sir obyekti emas, balki teng huquqli suhbatdoshdir, shuning uchun muzeyning auditoriya bilan mulqoti monolog emas, balki dialog shaklida bo'lishi kerakligi ma'lumolari[4] maqolada ilmiy jihatdan tadqiq etildi. Shuningdek, muzey kommunikatsiyasi orqali predmetlarga emotsional javob berish, bilish uchun xohish, axborotni qabul qilish, muzey sharoitida predmetlarni qabul qilish va tushunishni rivojlantirish lozim[4]. Hozirgi vaqtda madaniyat muassasalari, xususan, ijtimoiy tarbiya tizimining ajralmas qismi bo'lmish muzeylarning roli ahamiyatli darajada oshib bormoqda. Muzeylar aholining yuksak madaniyati, ularning ijtimoiy moslashuvchanlik ko'nikmalarini shakllantirib borishi hamda intellektual va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishi uchun ko'nikmalar bilan boyitish imkoniyatiga ega bo'lib, o'ziga xos informatsion muhit yaratmoqda hamda uni uyg'unlashtirmoqda. Bolalarga bizning va ajdodlarimizning o'zaro bog'lovchi turli xildagi aloqalarni his etish va qabul qilishda yordam berish lozim. Shundagina yo'q bo'lib ketgan madaniyat, an'analar va ularning ahamiyati bolalarda alohida qadr-qimmatga ega bo'ladi. Muzey xazinasi ularga bebaho va noyob tarbiyaviy ta'sir ko'rsatuvchi to'g'risidagi qarashlar maqolada o'z ifodasini topgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Muzeylarning ilmiy-tadqiqot, ma'naviy-ma'rifiy va me'moriy muassasa sifatida zamonaviylashib borishi, bu kolleksiyalar sonining ortib borishi, ekspozitsiyalarni konservatsiyalash, ularni muhofaza qilish, ta'mirlash, saqlash, mijozlarga xizmat ko'rsatish singari faoliyat turlari darjasining aniqlanganligi bilan bog'liq fanlararo yondashuv, tajriba-sinov, so'rovnoma, muzey materiallari va me'moriy loyihalarni tahlil qilish, kuzatuv kabi tadqiqot usullaridan foydalanilgan. Fanlararo yondashuv usulida mamlakatimizdagi tarixiy muzeylarda saqlanayotgan eng boy jamg'arma to'plamlari arxeologiya, etnografiya, numizmatika, moddiy va ma'naviy madaniyat tarixi, harbiy

tarix, geraldika, epigrafika kabi fanlardagi tadqiqotlar uchun yangi tarixiy ma'lumotlar olishga xizmat qiladi.

Tahlil va natijalar. Dunyodagi biron-bir xalqning o'tmish tarixi, madaniyati, turmush tarzi, milliy an'ana va qadriyatlarini o'rganishda va targ'ib etishda hamda kelgusi avlodlarga yetkazishda muzeylar muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Mamlakatimizda 1200 dan ortiq davlat va nodavlat muzeylar faoliyat ko'rsatmoqda[5]. Tarixdan yaxshi ma'lumki, XIX-XX asrlarda muzeylar nafaqat ilmiy, balki ma'rifiy institut sifatida namoyon bo'lib, maorif sohasidagi vazifalarni hal etishda ham o'z hissasini qo'sha boshlagan. Shu tariqa muzeyning ma'naviy muassasa sifatidagi modeli shakllandi. Bu pozitsiya madaniy-ma'rifiy ish yoki maktabdan tashqari ta'lim atamalarini paydo bo'lishiga asos bo'ldi. Bunday konsepsiyani muzeylarda qo'llanilishi, muzey kolleksiyalarini faqatgina muzey mutaxassisi foydalanishi mumkin bo'lgan fondlarga va keng omma uchun namoyishi mumkin bo'lgan kolleksiyalarga ajratdi hamda birinchi marta o'quvchilar uchun ekskursiyalarga olib borish tashkil etildi. Muzey xodimlari orasidan esa ekskursovod lavozimi tashkil etildi[4].

Muzeylarning ijtimoiy ahamiyatini aks ettiruvchi tarixdan shakllanib kelgan ijtimoiy-madaniy vazifalarining ko'p qirrali ekanligi va turli nuqtai nazardan o'rganilishi natijasida, uning oldida quyidagicha maqsadlar turadi: avvalo, muzey ashyolari va muzey kolleksiyalarini hujjatlashtirish, asoslash, ya'ni, jamiyat taraqqiyotining madaniyati yoki tabiatini aks ettiruvchi dalillar bilan tasdiqlash; jamiyat a'zolarining vaqtlarini to'g'ri tashkil etish, ularning madaniy, ma'naviy va ruhiy hordiq chiqarishiga bo'lgan talabini qondirish vazifasi ham shular jumlasiga kiradi. Bu vazifaning muhimligi shundan iboratki, jamiyat a'zolarining muzeysga tashrif buyurishlari ortida ham axborot olish, ham bilim olish, ham tarbiyaviy ahamiyatidan bahramand bo'lish istagi yotadi[6].

Muhtaram, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning tashabbusi bilan yoshlar orasida kitobxonlikni kengroq targ'ib etish borasidagi masalalarga alohida e'tibor berilmoqda. "Kitobxonlikni keng yoyish va yoshlarning kitobga bo'lgan muhabbatini, ularning ma'naviy immunitetini yanada oshirishga qaratilgan ishlarimizni yangi bosqichga olib chiqish vazifasi turibdi" [7]. Shu sababdan, muzeylar faoliyatini kitobxonlik targ'ibotiga qaratish maqsadga muvofiqdir. Buning sababi shundaki, yoshlarni kitoblar orqali xalqning boy tarixiy va ma'naviy-madaniy merosi bilan tanishtirish, Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalash mumkin.

2017-yil 31-avgust-Qatag'on qurbonlarini yod etish kuni munosabati bilan Prezident Shavkat Mirziyoyevning muzeysga tashrifi chog'ida bildirgan taklif va mulohazalari asosida 2017-yil 22-noyabrda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Qatag'on qurbonlari xotirasi davlat muzeysi va hududlardagi oliy ta'lim muassasalari tuzilmasida Qatag'on qurbonlari xotirasi muzeylarini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 936-conli qarori qabul qilindi va muzey O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tasarrufiga o'tkazilib, faoliyati yanada kengaytirildi va takomillashtirildi[8]. O'zbekiston madaniyati va san'ati ko'rgazmasi binosida adabiy markaz tashkil etildi. O'zbekiston badiiy akademiyasi tomonidan vatanimiz adabiyotining namoyondalari va O'zbekiston qahramonlari: olim va jamoat arbobi O.Sharofiddinov, xalq shoiri Erkin Vohidov, shoir Abdulla Oripov va Muhammad Yusuf xotirasiga bag'ishlangan yodgorlik majmuasini barpo etish bo'yicha ijodiy tanlov e'lon qilindi[9]. Shu bilan birga Hamid Olimjon, G'ofur G'ulom, Zulfiyaning haykallari adiblar xiyoboniga ko'chirib keltirildi. Prezident Shavkat Mirziyoyev

yodgorlik majmualarini yaratish konsepsiyalarini ishlab chiqishga alohida yondashish lozimligini qayd etib o'tdi[8].

2007 yilda Xalqaro Muzeylar Kengashining qabul qilingan nizomida: "Muzei-bu inson va atrof-muhitning moddiy hamda nomoddiy dalillarini ta'lim olish va ma'naviy hordiq chiqarish maqsadlarida yig'ish, saqlash, muhofaza qilish, tadqiqot olib borish, keng targ'ibot qilish bilan shug'ullanuvchi, aholi uchun doim ochiq bo'lgan, jamiyat va uning taraqqiyoti uchun doimiy asosda faoliyat yurituvchi notijorat muassasa" sifatida ta'riflanishida ham muzeylarning ta'lim yo'nalishidagi ahamiyatini birinchi o'ringa qo'yilishi bejiz emas[6].

Muzeylar ma'naviy va ma'rifiy dargoh tarzida doim taraqqiyotda, rivojlanish va o'zgarishda. Shuning uchun ham muzeylarning eksponatlar zahirasi doimo to'ldirib borish, yig'ilgan muzei kolleksiyalarini kelajak avlodlarga beshkast holatda yetkazish, ularni asrash har birimizdan alohida mas'uliyat talab etishini unutmasligimiz lozim. Har bir ekspozitsiya o'zining tarixiy ahamiyati va judayam boy tarixiy yodgorliklarni o'z ichiga qamrab olganligi bilan ahamiyatli hisoblanadi[5]. O'zbekistondagi muzeylarning har bir ijtimoiy-iqtisodiy tuzimda tutgan o'rnini aniqlash va faoliyatiga tanqidiy baho berish orqali zaruriy xulosalarni olish zamonaviy muzei ishi taraqqiyotini nazariy jihatdan anglashga xizmat qiladi[10].

2021-yil 15-iyun kuni Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev raisligida xizmatlar sohasini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan ishlar natijadorligi hamda kelgusidagi ustuvor vazifalar muhokamasi yuzasidan o'tkazilgan video selektor yig'ilishida soha ravnaqi bo'yicha ustuvor yo'nalishlar belgilandi. Mazkur yig'ilishda mutasaddilarga muzei faoliyatini yaxshilash, ko'rgazmalarini kengaytirish va turistlar uchun sharoitlarni yaratish, bu soha kelajagining barqaror rivojlanishini davlat nazoratida ekanligini bildiradi[11]. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 30-oktabrda qabul qilingan "Turizm, madaniy meros va muzeyshunoslik sohalarida malakali kadrlar tayyorlashning uzluksiz tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-5270-son qarori [12] muzei faoliyati uchun zarur mutaxassis kadrlarni tayyorlash siyosatining muhim huquqiy hujjatlaridan biri bo'ldi.

Hujjatga muvofiq "Ipak yo'li" turizm xalqaro universiteti "Ipak yo'li" turizm va madaniy meros xalqaro universiteti etib qayta nomlanib, ushbu universitet SHHTga a'zo davlatlarning Turizm, madaniy merosni boshqarish va muzeyshunoslik sohalarida kadrlar tayyorlovchi tayanch oliy ta'lim muassasasi hamda ushbu sohalarini ilmiy va innovatsion tadqiq etish bo'yicha ilmiy muassasaga aylantirildi. Qaror bilan 2022/2023-o'quv yilidan boshlab Shahrisabz, Marg'ilon va Xiva Turizm va servis kollejlari negizida oliy ta'lim tizimi bilan integratsiyalashgan ta'lim dasturlari asosida kadrlar tayyorlaydigan Turizm va madaniy meros texnikumlari tashkil etiladigan bo'ldi[12].

Xulosa va takliflar. Umuman olganda, muzeylarni rivojlantirish ishlari jamiyat tafakkurida madaniyat tarixiga oid dunyoqarashni yuksaltirishda muzeylarning ahamiyati yuqori ekanligini aholiga, ayniqsa yosh avlodga keng tushuntirilmasa davlat tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlar samarasi pasayib ketishi mumkin. Yoshlarni muzeylarda saqlanayotgan turli eksponatlarni asrashga, tarixiy shaxslar va buyuk ajdodlar xotirasiga nisbatan hurmat va mehr bilan qarashga o'rgatish lozim. O'zbekistonda muzei faoliyatining bosqichma-bosqich innovatsion usul va vositalar yordamida kuchaytirilishi natijasida barcha yo'nalishdagi muzeylarning aholiga xizmat ko'rsatish sifati sezilarli darajada yaxshilandi.

Muzei faoliyatini takomillashtirishda ma'naviy va ijtimoiy tarbiyaviy ahamiyati samaradorligini oshirishni ta'minlash maqsadida zamonaviy texnologiyalar, xususan, "smart" texnologiyalarni joriy etish, veb-saytlarini, virtuallashtirish jarayonlarini jadallashtirish, innovatsion boshqaruv va marketing asoslarini rivojlantirish, mutaxassis kadrlarni malaka oshirishlarini ta'minlash, eksponatlarni raqamlashtirib, yagona elektron katalogni yaratish ishlarini tezroq tugatish orqali muzei faoliyatini istiqbolini belgilab berishi ko'rsatib berildi. Muzeylarga chet el sarmoyalarini keng jalb qilgan holda xalqaro standartlar negizida elektron axborot majmuini yaratish jarayonlarini yanada jadallashtirish zarurati tadqiqotning muhim muammolaridan biri sifatida ko'rsatilib, muzeylarda bosqichma-bosqich tarzda ko'rgazmali muzei materiallarini namoyish etishning usullari keng tadbir etilishi soha rivojini belgilab beruvchi asosiy omillardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

ADABIYOTLAR

1. Жабборов Исо, Дилором Раҳимова. Замонавий музейшunosликнинг долзарб муаммолари // Moziydan sado, 1 (17). 2013.-Б.2.
2. Mirziyoyev Sh. Milliy tiklanishdan milliy yuksalish sari. – Toshkent: Yoshlar, 2019. – B. 144.
3. Barkamol avlodni voyaga etkazishda muzeylarning o'rnini va ahamiyati. // <https://www.parliament.gov.uz/uz/events/committee/14657/>. (murojaat sanasi: 01.09.2021).
4. Касимова Ш. Музей экспозицияларида турли ёшдаги ташриф буюрувчилар аудиториясининг психологик-педагогик ихтисослаштириш жараёнлари. "Қамолиддин Бехзод номидаги Миллий рассомлик ва дизайн институти ахборотнома" журнали. 2021 йил, (5) 1-сон. – Б. 8,9,10,11.
5. Sayfullaev B. Muzei tarixning sirli hilqatlarini o'zida mujassam etgan ko'zgu // <https://www.xs.uz/uzkr/post/muzei-tarixning-sirli-khilqatlarini-ozida-mujassam-etgan-kozgu>. (murojaat sanasi: 01.09.2021).
6. Исмаилова Ж., Нишанова К., Мухамедова М. Музей ва жамият (дарслик). – Тошкент: Чинор, 2015. – Б. 18-20.
7. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. – Toshkent: O'zbekiston, 2017. – B. 47.
8. Адиллар хибони. – Тошкент: Адабиёт, 2018.-Б.9.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 18-apreldagi "Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston milliy bog'i hududida adiblar hiyobonini barpo etish to'g'risida"gi Qarori // <https://lex.uz/docs/5465596>. (murojaat sanasi: 14.09.2021) .
10. Yunusov M. O'zbekistonda ilk bor muzeylarda ilmiy kengash ochilmoqda // <https://www.zarnews.uz/post/ozbekistonda-ilk-bor-muzeylarda-ilmiy-kengash-ochilmoqda>. (murojaat sanasi: 01.09.2021).
11. Усмонова Н. Озарбойжон миллий санъат музейи билан ҳамкорлик ўрнатилди // https://www.uza.uz/uz/posts/ozarbayzhon-milliy-sanat-muzeyi-bilan-hamkorlik-ornatildi_329972.
12. O'zbekiston Respublikasi Prezidentning 2021-yil 30-oktyabrda "Turizm, madaniy meros va muzeyshunoslik sohalarida malakali kadrlar tayyorlashning uzluksiz tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-5270-sonli qarori. // <https://lex.uz/docs/5701949>. (murojaat sanasi: 01.09.2021).